

Waldemar Rozynkowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych

PARAFIA GARNIZONOWA ŚW. KATARZYNY W TORUNIU W ŚWIETLE KRONIKI PARAFIALNEJ Z 2. POŁ. XX W.

GARRISON PARISH OF ST. CATHERINE IN TORUŃ
IN THE LIGHT OF PARISH CHRONICLE OF THE SECOND HALF OF THE 20TH C.

ABSTRACT

Until the end of the WW2 there were five diocese parishes in Toruń: of St. John the Baptist and St. John the Evangelist, of Jacob the Apostle, of St. James, of St. Peter and Paul, of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, and of Christ the King. The city was also the seat of the garrison parish of St. Catherine. The origins of the garrison parish date back to the end of the 19th c. and are connected with the presence of a strong military garrison in Toruń. As a result, there was an urgent need for pastoral care for Lutheran soldiers and their families. The construction of the church was launched in 1894, and its dedication, honoured by the presence of Emperor Wilhelm II, took place in 1897. After Poland regained its independence in 1920, the church was taken over by the Polish Army. In July of the following year the church was dedicated by the military bishop Stanisław Gall.

The history of the garrison parish in Toruń still waits for its researchers. The article's aim is to draw attention to a very interesting source, namely the preserved parish chronicle covering the years 1963-1990. The chronicle may be very helpful in reconstructing the post-war history of the parish of St. Catherine. Moreover, its content is also an interesting source, in the light of which we can examine the complex reality of garrison parishes in the post-war Poland, such as rather specific pastoral care and, quite often, the attitude of the priests. The chronicle is also a valuable source for the history of Toruń and the history of the church, both locally and nationally. Finally, the chronicle echoes many nationwide events.

WSTĘP

W Toruniu do zakończenia drugiej wojny światowej istniało pięć parafii diecezjalnych: św. Janów, św. Jakuba Apostoła, św. Apostołów Piotra i Pawła, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny oraz Chrystusa Króla. W mieście była również parafia garnizonowa, której patronowała św. Katarzyna¹. Okres po drugiej wojnie światowej charakteryzował się dynamicznym rozwojem sieci parafialnej. Do 1992 r., czyli do momentu powołania do życia diecezji toruńskiej, liczba parafii w Toruniu zwiększyła się do 17. Po powstaniu diecezji toruńskiej erygowano jeszcze pięć nowych parafii². Trzeba jednak nadmienić, że pojawienie się części parafii związane było z rozszerzeniem granic miasta. Przypomnijmy, że parafia jest podstawową i najmniejszą samodzielną jednostką administracyjną w Kościele katolickim³.

Po drugiej wojnie światowej, do 1992 r., Toruń był podzielony między diecezję chełmińską i archidiecezję gnieźnieńską. Granicę stanowiła rzeka Wisła, dzieląca miasto na dwie części. Do diecezji chełmińskiej należały tereny znajdujące się po prawej stronie Wisły, zaś te po lewej, położone na Kujawach, znajdowały się w granicach archidiecezji gnieźnieńskiej. Po reorganizacji administracyjnej Kościoła katolickiego w Polsce i powstaniu nowych diecezji, na mocy bulli papieża Jana Pawła II z 25 marca 1992 r. *Totus Tuus Poloniae populus* miasto Toruń znalazło się w granicach diecezji toruńskiej⁴.

Geneza parafii garnizonowej w Toruniu sięga końca XIX wieku i łączy się z obecnością w mieście silnego garnizonu wojskowego. W związku z tym pojawiła się pilna potrzeba opieki duszpasterskiej nad żołnierzami i ich rodzinami, dodajmy wyznania ewangelickiego. Budowę świątyni rozpoczęto w 1894 r., a uroczyste jej poświęcenie nastąpiło w 1897 r. Na wydarzeniu tym był cesarz Wilhelm II. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości świątynię przejęło Wojsko Polskie. W lipcu 1921 r. kościół został konsekrowany przez biskupa polowego Stanisława Galla. Na mocy podpisanego przez Polskę konkordatu ze Stolicą Apostolską w 1925 r. uregulowany został status

---

¹ *Diecezja toruńska. Historia i teraźniejszość: Dekanaty toruńskie*, t. 15/16/17, red. S. Kardasz, Toruń 1995, passim; W. Konopka, *Rozwój sieci parafialnej w Toruniu w latach 1945–1992*, „Rocznik Toruński”, t. 37, 2010, s. 99–102; W. Konopka, W. Rozyrkowski, *Parafia miłosierdzia Bożego w świetle rozwoju sieci parafialnej w Toruniu po II wojnie światowej*, [w:] *Parafia Miłosierdzia Bożego w Toruniu. Historia – teraźniejszość – przyszłość*, red. W. Rozyrkowski, Toruń 2015, s. 9–14.

² W. Rozyrkowski, *Rozwój sieci parafialnej w Toruniu od średniowiecza do czasów współczesnych*, [w:] *Toruń miasto wielu wyznań*, red. J. Kłaczek, P. Oliński, W. Rozyrkowski, Toruń 2017, s. 17–32.

³ W. Rozyrkowski, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*, Toruń 2000, s. 5.

⁴ Zob.: W. Rozyrkowski, *Toruńska Diecezja*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 19, Lublin 2013, kol. 911–913.

kościółów garnizonowych. Od tego czasu powstawały na terenie całej Polski parafie wojskowe⁵. Jedną z nich była parafia pw. św. Katarzyny w Toruniu. W 1928 r. parafia toruńska stała się siedzibą dekanatu⁶.

W okresie międzywojennym w parafii posługiwali między innymi: ks. Marian Pączek, ks. Sylwester Grabowski, ks. Jerzy Sienkiewicz, ks. Stanisław Sinkowski oraz ks. Jan Kroczek. Podczas drugiej wojny światowej świątynia była wykorzystywana przez protestantów, służyła głównie żołnierzom niemieckim. Po wojnie katolicka parafia garnizonowa wznowiła swoją działalność, jednak przez cały okres PRL była to tylko namiastka przedwojennego duszpasterstwa wojskowego. Funkcje kapelanów w Toruniu w okresie powojennym, do przemian ustrojowych, pełnili kolejno: ks. Jan Tołpa (1945–1963), ks. Tadeusz Janczak (28 VI 1963–10 XII 1969), ks. Kazimierz Dyndarski (9 XII 1969–19 X 1973) oraz ks. Jan Zawistowski (20 X 1973–10 X 1990)⁷.

Dzieje parafii garnizonowej w Toruniu czekają na zainteresowanie ze strony badaczy. Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na bardzo ciekawe źródło do historii tejże parafii, mianowicie zachowanej kroniki parafialnej. Zawartość kroniki może być niezmiernie pomocna w pisaniu powojennych dziejów parafii św. Katarzyny. Jej lektura przynosi także interesujące informacje, w świetle których możemy badać złożoną rzeczywistość parafii garnizonowych w Polsce po drugiej wojnie. Myślimy tu chociażby o specyficznej posłudze, a niejednokrotnie także i postawie księży kapelanów. Kronika to także interesujące źródło do historii Torunia oraz historii Kościoła, zarówno w wymiarze lokalnym, jak i ogólnopolskim. W końcu w kronice znajdujemy echo różnych wydarzeń ogólnopolskich.

OPIS KRONIKI

Na pierwszej stronie źródła znajduje się napis: KRONIKA. Nad nim pieczętka z napisem: Probostwo Garnizonu Toruń. Kronika liczy 97 ponumerowanych kart, formatu A 4, zasadniczo obejmuje lata 1963–1990. Została założona prawdopodobnie w 1964 r., być może w miesiącu lipcu. Czytamy w niej bowiem, że dnia 14 lipca tegoż

---

⁵ Zob. Artykuł VII konkordatu, w: *Konkordaty pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską z 1925 i 1993 roku*, oprac. Jan Staszów, Kraków 2006, s. 16.

⁶ *Archiwum parafii św. Katarzyny w Toruniu, Kronika Probostwo Garnizonu Toruń*, k. 12-13 (dalej: Kronika); *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 661; *Diecezja toruńska...*, s. 150; E. Alabrudzińska, *Stosunki religijne w Toruniu (1815–1914)*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 1: *W czasach zaboru pruskiego (1793–1920)*, red. M. Biskup, Toruń 2003, s. 403; P. Birecki, *Sztuka luterska na ziemi chełmińskiej od II poł. XVI do I ćw. XVIII w.*, Warszawa 2007, s. 120–122; tenże, *Architektura i sztuka ewangelicka w Toruniu w XIX i XX wieku*, [w:] *Ewangelicy w Toruniu (XVI–XX w.)*, red. J. Kłaczek, Toruń 2011, s. 322–324, 337–338.

⁷ Kronika, k. 12 i n.; K. Przybyszewski, *Sienkiewicz Jerzy*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, t. 1, red. K. Mikulski, Toruń 1998, s. 224–225.

roku odbyła się „inspekcja Probostwa Garnizonu Toruń”. Generalny Dziekan Wojska Polskiego ks. ppłk Julian Humeński, który przeprowadził inspekcję, pozostawił kilka wskazań, między innymi polecił zaprowadzić „Kronikę Kościoła i Probostwa Garnizonu Toruń”⁸. Być może założono ją natychmiast po tym wydarzeniu. Nie można jednak wykluczyć, że minęło trochę czasu, może nawet kilka tygodni. Kolejny wpis po inspekcji nosi datę sierpień 1964 r. Następny przywołuje wydarzenia dopiero z 10 lutego 1965 r.⁹ Jak widać początkowo wpisy były bardzo nieregularne.

Warto odnotować, że na pierwszych stronach spotykamy krótki zarys historii kościoła i parafii garnizonowej. Oprócz tekstu zamieszczono kilka zdjęć oraz trzy dokumenty. Pierwszy z 20 czerwca 1894 r. dotyczy zezwolenia na podjęcie prac przy wznoszeniu kościoła garnizonowego. Drugi, z 1 grudnia 1905 r., informuje o zakończeniu prac przy świątyni. Zamieszczony na początku kroniki list Generalnego Dziekana ks. J. Humeńskiego z 5 lutego 1981 r. to informacja dla duszpasterzy garnizonowych w sprawie prowadzenia „Kroniki Probostwa i Kościoła garnizonowego”.

Systematyczne, choć przez pierwsze strony źródła w dużych odstępach czasu dokonywane wpisy spotykamy od k. 13 v. Pierwszą informacją na tej stronie jest adnotacja o tym, że dnia 28 czerwca 1963 r. proboszczem parafii garnizonowej w Toruniu został ks. ppłk. Tadeusz Janczak. Możemy więc przyjąć, że założenie kroniki to jego dzieło. Wpisy w kronice wskazują, że prowadzili ją prawdopodobnie proboszczowie.

CHARAKTERYSTYKA ZAWARTOŚCI ŹRÓDŁA

Poniżej dokonamy zwięzłej charakterystyki omawianego źródła. Wskażemy na kilka jego wątków tematycznych.

PARAFIA GARNIZONOWA

Najwięcej kwestii poruszanych w kronice dotyczy bezpośrednio funkcjonowania parafii garnizonowej. Jest to jak najbardziej zrozumiałe. Podejmowane zagadnienia są różnorodne, poniżej przedstawiam kilka wybranych

Sprawy gospodarcze, remontowe

W kronice tych wątków jest najwięcej, przytoczmy dwa wpisy:

- *22 lipca 1965 r. nastąpiło otwarcie ulicy Warszawskiej dla ruchu kołowego i piesszego, a przez to ułatwiony został dostęp do kościoła Garnizonowego. Niektóre prace wokół samego kościoła pokryte zostały z kasy kościelnej, gdyż przedsiębiorstwo*

⁸ Kronika, k. 13 v.

⁹ Tamże, k. 13v-14.

*drogowe nie chciało nawet naprawić tego, co w trakcie prac zostało przy kościele uszkodzone*¹⁰;

- *Przez cały niemal rok 1968 przeprowadzony został remont Probostwa Garnizonu przy ul. Szpitalnej 1. Przełożony został dach, założone nowe rynny, naprawione otynkowanie murów, a wnętrze plebanii wymalowane. Pokryty został również dachówką budynek gospodarczy. Mur, oddzielający Probostwo Garnizonu od kościoła parafialnego św. Jakuba, zrujnowany zębem czasu, został nadbudowany, przy czym zużyto kilka tysięcy cegieł i znaczną ilość materiału budowlanego*¹¹.

Wątki liturgiczne

Funkcjonowanie parafii w znacznym stopniu opiera się na liturgii, przede wszystkim na sprawowaniu sakramentów, np. Eucharystii. Rytm życia liturgicznego każdej parafii wyznacza zaś kalendarz liturgiczny. Nie może zatem dziwić, że w kronice spotkamy wiele takich wątków. Dotyczą one różnych spraw, np. frekwencji wiernych podczas nabożeństw, przebiegu rekolekcji, niespodziewanych trudności w sprawowaniu liturgii. W źródle spotykamy także ciekawy zapis dotyczący wprowadzanych w Kościele reform liturgicznych. Poniżej przytaczamy dwa fragmenty odnoszące się do przywoływanego zagadnienia:

- *1 października 1966 roku rozpoczęto obok kościoła Garnizonowego budowę parkingu strzeżonego. Roboty wykonuje się w czynnie społecznym, w niedziele, a odgłosy pracujących maszyn zakłócają spokój, konieczny do odprawiania nabożeństw*¹²;
- *29 czerwca 1967 r. weszła w życie kościelno-liturgiczne druga część zmian Konstytucji Liturgicznej, uchwalonej przez Sobór Watykański II. Rozpocząłem również – podobnie jak w innych kościołach – odprawiać mszę św. twarzą do wiernych*¹³.

Duszpasterstwo

Interesującym zagadnieniem poruszonym na kartach kroniki są kwestie duszpasterskie parafii garnizonowej. Przypomnijmy, że dotyczą one specyficznego wojskowego środowiska. Jeżeli dodamy do tego jeszcze powojenną rzeczywistość w Polsce, to wiele wątków duszpasterskich może być interesujących. Poniżej przytaczamy kilka fragmentów kroniki, które ilustrują nam nowe zjawiska duszpasterskie obecne w wojsku od początku lat 80.:

- *wigilie i święta 1981 roku, w czasie stanu wojennego: Nastrój pozytywny wśród żołnierzy służby zasadniczej wprowadził fakt zorganizowania spowiedzi dla nich w okresie świąt. W toruńskim kościele było ich kilkudziesięciu. Również można*

¹⁰ Tamże, k. 16.

¹¹ Tamże, k. 22.

¹² Tamże, k. 18.

¹³ Tamże, k. 19.

było wręczyć żołnierzom opłatek wigilijny. Dowódcy byli razem z żołnierzami na wieczery wigilijnej również z opłatkiem¹⁴;

- Kwiecień 1982 – Akcja spowiedziowa żołnierzy – pomimo zapewnień odgórnych (na odprawie), jak i dowódców jednostek w Toruniu nie dała żadnego efektu. Żołnierze nie byli powiadomieni. Jedynie we Włocławku (ok. 36 żołnierzy) i Brodnicy (18 żołnierzy) w nieznacznym procencie zwolniono do kościoła na spowiedź¹⁵;
- W grudniu [1989 r. – dopisek autora] nastąpiły spotkania opłatkowe we wszystkich jednostkach w Toruniu. Zmienia się w duszpasterstwie wojskowym. Święta pod znakiem pełnej wolności¹⁶;
- 5 marca [1990 r. – dopisek autora] spotkania ks. kapelana z gen. Chudym – dow. garnizonu – w sprawie akcji spowiedzi wielkanocnej. Ks. kapelan odbył spotkania we wszystkich jednostkach wojsk z żołnierzami w sprawie spowiedzi wielkanocnej¹⁷.

Wydarzeniem duszpasterskim dla parafii garnizonowej była na pewno obecność peregrynującego po całej diecezji chełmińskiej obrazu Marki Bożej Częstochowskiej. W kronice czytamy:

- Październik 1988 – peregrynacja kopii cudownego obrazu częstochowskiego w dekanatach Torunia. [...] 25 października nabożeństwo peregrynacyjne w kościele garnizonowym. Obraz dany tylko na 2 godziny z kościoła św. Jakuba z udziałem (pod koniec) ks. bpa Śliwińskiego – sufragana chełmińskiego¹⁸.

Widać, że proboszcz parafii garnizonowej ks. Jan Zawistowski nie był zadowolony z tak krótkiej obecności cudownego obrazu w środowisku wojskowym.

Relacje z duchowieństwem diecezjalnym

Kronika jest także cennym źródłem do ukazania relacji między powojennymi proboszczami parafii garnizonowej a księżmi diecezjalnymi. Najwięcej o tych stosunkach pisze ks. J. Zawistowski, przytoczmy dwa fragmenty źródła:

- 8 grudnia 1973 r. – ks. kapelan Jan Zawistowski wygłosił kazania odpustowe przed południem i wieczorem w parafii św. Ap. Piotra i Pawła w Toruniu Podgórzu. Ogólnie poprawiły się stosunki kapelana WP i Probostwa Garnizonu Toruń z duchowieństwem miejscowym¹⁹;
- 16 grudnia 1973 r. – ks. kapelan Jan Zawistowski złożył wizytę w Kurii Biskupiej w Pelplinie. Ks. Biskup ordynariusz Bernard Czapliński okazał zadowolenie z tej

¹⁴ Tamże, k. 63.

¹⁵ Tamże, k. 63 v-64.

¹⁶ Tamże, k. 93 v.

¹⁷ Tamże, k. 94.

¹⁸ Tamże, k. 91-91 v.

¹⁹ Tamże, k. 32 v.

wizyty, podkreślając brak kontaktów z Kurią Biskupią ostatnich poprzednich kapelanów²⁰.

Kapelani

Analizowana kronika ukazuje specyfikę funkcjonowania kapelanów wojskowych po drugiej wojnie światowej, chociażby w perspektywie relacji kapelanów z ówczesną władzą. Odwołajmy się do źródła:

- *Z okazji XXV-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, poseł Aleksander Schmidt odznaczył ks. ppłk. Tadeusza Janczaka Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Praca społeczna w Zrzeszeniu Katolików „Caritas” zabiera także znaczne ilości czasu²¹;*
- *20 lipca 1974 – ks. kapelan WP – p.o. Proboszcza Garn. Jan Zwistowski został odznaczony przez Radę Państwa Złotym Krzyżem Zasługi w związku z 30 leciem PRL²².*

Ksiądz Jan Zawistowski odnotował pod datą 14 grudnia 1973 r., że odbyło się spotkanie władz Torunia z duchownymi. Chodziło o spotkanie księży z Tadeuszem Konarskim, przewodniczącym prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Toruniu. Wydaje się, że wiele mówiące może być lakoniczne zdanie, które zanotował w kronice proboszcz z kościoła garnizonowego: *Udział jednak był nieliczny – tylko proboszczowie niektórych parafii byli obecni²³.*

ROCZNICA II POKOJU TORUŃSKIEGO – MILENIUM CHRZTU POLSKI

Interesujący wpis spotykamy w kronice pod datą 11 września 1966 r.:

- *W dniu dzisiejszym, 11 września 1966 r., w niedzielę odbyły się państwowe uroczystości związane z 500-leciem II pokoju toruńskiego (1466–1966) i zwycięstwa Polski nad Krzyżakami. Przed południem generał Tadeusz Tuczapski promował uroczystości na Starym Rynku nowych oficerów W.P., kadetów toruńskiej O.S.A. (Oficerska Szkoła Artylerii). Także 11 września Episkopat Polski urządził w Toruniu obchody Tysiąclecia Chrztu Polski. Przybył Kardynał-Prymas Wyszyński. Biskupi odprawiali nabożeństwa i głosili kazania we wszystkich kościołach toruńskich – z wyjątkiem garnizonowego²⁴.*

Wydaje się, że jest to jedyna kronika kościelna w Toruniu, która w takiej kolejności opisuje wydarzenia, które miały miejsce w Toruniu 11 września 1966 r., mia-

²⁰ Tamże, k. 33.

²¹ Tamże, k. 22.

²² Tamże, k. 34 v.

²³ Tamże, k. 32 v.

²⁴ Tamże, k. 18.

nowicie: najpierw obchody rocznicowe II pokoju toruńskiego, a następnie Milenium Chrztu Polski w diecezji chełmińskiej. Wiemy dokładnie w świetle istniejących badań, że podjęte obchody rocznicowe pokoju toruńskiego były pomysłem władz, jak najmniej planowane od miesięcy wydarzenie milenijne, by odciągnąć wiernych od uczestnictwa w spotkaniach religijnych²⁵.

PAPIEŻ JAN PAWEŁ II

Ksiądz Jan Zawistowski sporo miejsca poświęca osobie Ojca Świętego Jana Pawła. Wspomina o wyborze 16 X 1978 r. kardynała Karola Wojtyłę na papieża. Opisuując inaugurację pontyfikatu pisał między innymi:

- *Odezwa papieża do świata pozwala przypuszczać, że rozpoczyna się nowy styl rządzenia Kościołem – służenia ludzkości. Polacy otrzęsnęli się z przygnębienia, nabrali otuchy*²⁶.

W innym miejscu czytamy:

- *Od 22 stycznia [1979 r. – dopisek autor] odbyła się kilkudniowa odprawa szkoleniowa kapelanów wojskowych w Zakopanem. W prelekcjach i dyskusjach zaznaczano znaczenie dla Polski w świecie faktu, że Polak jest papieżem. W programie szkolenia miejscowy kapelan z Torunia ks. mjr Jan Zawistowski wygłosił prelekcję na temat „Postawa patriotyczno-społeczna kapelana katolickiego w PRL”*²⁷.

Jak widać środowisko kapelanów wojskowych próbowało odnaleźć się w nowej dla nich rzeczywistości.

W kronice spotykamy także informacje o pielgrzymce papieża Jana Pawła II do Polski w dniach 2–10 czerwca 1979 r. Ks. J. Zawistowski odnotował:

- *Transmisja telewizyjna bezpośrednia z powitania na lotnisku w Warszawie przez Episkopat, przew. Rady Państwa Henryka Jabłońskiego i społeczeństwo. Ogromne przeżycie wszystkich Polaków*²⁸.

Wierni z parafii garnizonowej brali udział w spotkaniu z papieżem w Gnieźnie (3–4 czerwca).

---

²⁵ Zob.: W. Konopka, W. Rozynekowski, *Na szlaku Prymasa Tysiąclecia. Prymas Stefan Wyszyński na Kujawach i Pomorzu*, Warszawa 2016, 145–151.

²⁶ Kronika, k. 49.

²⁷ Tamże, k. 51.

²⁸ Tamże, k. 52.

Ksiądz kapelan miał być również obecny podczas pożegnania Ojca Świętego w Gnieźnie²⁹.

W analizowanym źródle spotykamy także echo związane z zamachem na papieża:

- *13 maja – odprawa ks. kapelanów WP w Jeleniej Górze – z okazji Dnia Zwycięstwa. W czasie wieczornej Mszy św. dowiedzieliśmy się wstrząsającej wiadomości – zamach na Ojca św. Pawła II – w czasie środowej audiencji na Pl. Św. Piotra. Wstrząs przeszedł przez świat – zwłaszcza przez Polskę. Ludzie spontanicznie płakali na ulicach, w domach – niezależnie od ideologii. Jest to znak ogólnego zła w świecie. Kruczata modłów w całej Polsce. Ks. Prymas Wyszyński – w ostatnim etapie swojego życia – ofiaruje swoje cierpienia³⁰.*

KS. JERZY POPIEŁUSZKO

W kronice spotykamy kilka zapisów związanych z porwaniem, śmiercią oraz procesem zabójców ks. Jerzego Popiełuszki. Wydaje się, że są one godne podkreślenia w perspektywie środowiska, w którym powstawało omawiane źródło. Chociaż proboszcz parafii garnizonowej bardzo ogólnie opisuje zaistniałe zdarzenia, to jednak sam wyraźnie jest poruszony i nie ma wątpliwości, że mord na ks. Jerzym podważa poczynania nie tylko służby bezpieczeństwa, ale także władzy w Polsce. Odwołajmy się do słów odnotowanych w kronice:

- *19 października 1984 – ogromne poruszenie społeczeństwa Torunia i okolicy a następnie w całej Polsce i świecie. Koło Torunia w Przysieku został porwany a następnie bestialsko zamordowany ks. Jerzy Popiełuszko z parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie duchowy opiekun Solidarności i główny duszpasterz ludzi pracy. Po kilkunastu dniach poszukiwań i śledztwa okazało się, że zrobili to funkcjonariusze służby bezpieczeństwa. Wielki ból narodu³¹,*
- *3 listopada w Warszawie odbył się pogrzeb ks. Jerzego Popiełuszki – po wyłowieniu ciała z Wisły pod Włocławkiem i autopsji medycyny sądowej – z udziałem setek tysięcy ludzi i przedstawicieli władz. Poruszenie w całym świecie. Polska straciła na znaczeniu w oczach świata. Władza odżegnuje się od inspiracji zabójstwa³²;*
- *27 grudnia rozpoczął się „proces toruński” przeciw 4 oficerom Służby Bezp. – zabójcom ks. Jerzego Popiełuszki³³;*

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, k. 60.

³¹ Tamże, k. 76 v.

³² Tamże, k. 77.

³³ Tamże, k. 78.

- *Styczeń 1985 – całe społeczeństwo polskie i świat zainteresowani procesem toruńskim – o zabójstwo księdza Jerzego Popiełuszki. W kościołach nabożeństwa za zamordowanego i o spokój w kraju*³⁴;
- *Luty 1985 – 7 lutego zakończenie procesu toruńskiego, ogłoszenie wyroku. 25 lat więzienia dla dwóch oskarżonych dla innych 15 i 14 lat. Społeczeństwo przeżywa rozczarowanie z powodu niedotarcia do „góry”, do inspiratorów i głównego celu zbrodni*³⁵.

PRZEMIANY USTROJOWE

W analizowanym źródle, w końcowej jego części, znajduje się sporo informacji o wydarzeniach ogólnopolskich, głównie o zachodzących zmianach ustrojowych. Prześledźmy kilka zapisów, poczynając od wprowadzenia w Polsce stanu wojennego.

Wprowadzenie stanu wojennego

W kronice pod datą 13 grudnia 1981 r. zanotowano:

- *...wprowadzenie stanu wojennego w Polsce. W nocy z 12/13 aresztowano i internowano całą czołówkę Solidarności i wielu członków aktywniejszych – kilka tysięcy ludzi – łącznie z Lechem Wałęsą. Ogromne zaskoczenie i przygnębienie w narodzie. Wielu pobitych*³⁶.

Pod datą 15 grudnia czytamy, że w Warszawie miała miejsce odprawa księży kapelanów, w której odniesiono się do nowej sytuacji w Polsce: „Wystąpienie Ks. Generalnego Dziekana w telewizji, »usprawiedliwienie« stanu wojennego – uniknięcie wielkiego przelewu krwi³⁷. Umieszczenie w tekście cudzysłowu wskazuje na to, że kapelan toruński miał zastrzeżenia co do podjętych, i to nie tylko przez dziekana, ale i władze państwowe, działań. W kolejnym zapisie pod datą 16 grudnia czytamy o ofiarach wśród górników na Śląsku: „wypadki krwawe w kopalni w Katowicach – 7 górników zabitych. Jeszcze większe rozgoryczenie i niechęć do władzy, która »co parę lat strzela do swoich obywateli«”³⁸.

Okrągły stół, wybory

Na ostatnich stronach kroniki ks. J. Zawistowski nawiązywał często do zmian ustrojowych, które dokonywały się w Polsce w 1989 r.:

³⁴ Tamże, k. 79.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, k. 62 v.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

- *Luty 1989 – 6 lutego posiedzenie „przy okrągłym stole” wszystkich sił politycznych w Polsce. Lech Wałęsa stawia mocne żądania*³⁹;
- *10 marca zakończenie posiedzeń „Okrągłego Stołu”. Postanowienia co do wolnych wyborów*⁴⁰;
- *Maj 1989. Spory w PZPR – chwije się. Przygotowania do wyborów do sejmu i senatu*⁴¹;
- *4 i 18 czerwca wybory do sejmu i senatu Polski. Przegrana PZPR – wygrana sił reformatorskich*⁴².

Kiedy ks. J. Zawistowski podsumowywał w kronice rok 1989 napisał: „Pomyślny rok dla Polski i świata. Komunizm załamał się u nas i załamuje się na świecie”⁴³.

Przywrócenie święta 3 Maja

Jedne z ostatnich informacji zawartych w kronice dotyczą zmian w świętach:

- [1990 r. – dopisek autora] *Zniesiono święto 22 lipca a przywrócono 3 Maja. [...] 3 Maja na Rynku Staromiejskim koncelebra duchowieństwa z udziałem wojska i władz za Ojczyznę – przewodniczy ks. Bp Ordynariusz Marian Przykucki*⁴⁴.

ZAKOŃCZENIE

Celem powyższego artykułu było zwrócenie uwagi na kronikę parafii garnizonowej w Toruniu jako na interesujące źródło do badań nad dziejami tejże parafii po drugiej wojnie światowej. Zaprezentowany, dodajmy wybiórczo, materiał źródłowy wskazuje na bogactwo podejmowanych przez wojskowych kapelanów kwestii. Najwięcej wpisów dotyczy bieżącej działalności parafii, dodajmy w różnych jej wymiarach. W omawianym źródle spotykamy także inne wątki, od toruńskich do ogólnopolskich. Zaprezentowana charakterystyka źródła ma przede wszystkim zachęcić historyków do sięgnięcia po kronikę oraz do dalszych badań nad dziejami parafii garnizonowej w Toruniu.

---

³⁹ Tamże, k. 92.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, k. 93.

⁴³ Tamże, k. 93 v.

⁴⁴ Tamże, k. 95.